

AAKUSTI

2/18

SAVOLAESUUVEN
IÄNENKANNATTAJA

Kesäkuu 2018 30. vsk

Lahnan pyyntiaikaan vapun tietämällä piti vesille pukeutua myöhäissyksyn varusteisiin. Koleaa kun oli. Mutta sitten lop-pukuuksi Savoinkin saapui saapui ainutlaatuinen lämpöaal-to. Kesästä odotellaan lämmintä. Kuva: Jukka A. Nykänen

Pääkirjoitus: Värillä on väliä	3	Runoutta: Kumpparjengät	19
Raija Pasanen puheenjohtajaksi	4	Kalakukko, piimä ja muikku	20
Murretorille heti heinäkuussa	5	Rypyjen syvyys	22
Luunappi vai tukkapölly	7	Hyvä kirjavuosi luvassa	23
Rieska-Kalle muisteltiin kotikylällä	8	Syksyn savolainen kirkkopyhä	23
Tiukka kisa murremestaruudesta	10	Saksittuja Saastamoiselta	24
Pumpulitäkin alla oli kaikki hyvin	12	Itsenäisen Suomen ikätovereita	28
Murrepuhunnan SM-19 Helsingissä	16	Juice pääosassa maakuntapäivillä	30
Savon hienosäätöä	17	Savolaisia sanontoja	31
Pohteita vuodesta 1918	18	Sutkaus	32

Savon Kielen Seura r.y:n hallitus 2018

Puheenjohtaja Seppo Kononen (20), varapuheenjohtaja Tuula Ollila (19), sihteeri Jari Känninen (19), Anna-Liisa Happonen (19), Teuvo Laakkonen (20), Auli Poutiainen (20), Raili Pursiainen (19), Eeva-Liisa Pennanen (20), Anneli Lujanen (20), Helga Ylönen (19), Eila Ollikainen (20).

Varajäsenet: Veikko Huuskonen (19), Keijo Karhunen (19), Risto Lappalainen (20), Leo Puurunen (20), Jukka Lappalainen (20), Matti Väisänen (20), Marja-Riitta Saastamoinen (19) sekä Raija Uhlback (19) rahastonhoitaja.

AAKUSTI 1/2018

Savolaesuuven iänenkannattaja, 30. vuosikerta.
ISSN 1456-3827, www.savonkielenseura.fi
Kultti ry:n jäsenlehti (www.kultti.net)
Julkaisija: Savon Kielen Seura r.y.
Perustettu 1982.
Päätoimittaja: Seppo Kononen, Koulutie 5,
73600 Kuavi, P. 050 5461317,
s-posti: seppo.kononen@savonsanommat.fi
Toimituskunta: Seppo Kononen, Osmo Pe-
konen, Eeva-Liisa Pennanen, Riitta Raatikainen,
Leo Puurunen ja Jukka Nykänen.
Taitto: Jukka Nykänen,
os: jukkan.email@gmail.com

Hinnat: Vuosikerta 4 num. 20 e. irtonumero 5 e.
S k:n seuran jäsenille sisältyy jäsenmaksuun.
Ilmoitushinnat:
1/1 sivu on 250 e, 1/2 sivua: 125 e
Pankkiyhteys: FI02 5397 0820 0128 21
Painopaikka: Kuopion painatuskeskus, Kuopio
Seuran Sihteeri: Jari Känninen, Vallantie 27,
70900 TOIVALA. P. 050 5886151
jari.kanninen@luukku.com
Rahastonhoitaja Raija Uhlback, Ruutikuja 2 C
37, 70340 KUOPIO, P. 050 917 4462,
raija.uhlback@suomi24.fi
Tilaukset ja jäsenasiat: Raija Uhlback, ks. yllä
Lehdet: v. 2018 lehti ilmestyy 4-numeroisena:
No 3/2018: Aineiston jättöpvm. 29.08.2018.
sähköisesti osoite: jukkan.email@gmail.com

Värillä on väliä

Ei ihminen tarvitse niin paljon tullakseen hyvälle mielelle. Tien päällä paljon liikkuvana minua ilahduttaa joka kerta, kun vastaan tulee Savonlinjan kelta-musta bussi. Siinä savolainen yritys, joka uskaltaa tunnustaa reilusti väriä ja tekee sen vielä niin, että ohikulkijakin tulee pirtteille tuulelle.

Yhtä lailla kun nuoriso onnistui uudistamaan vuosi sitten Savolaisen laulun, samaan tapaan on bussiyhtiö löytänyt automaalarin, joka on kahden meille tutulla värillä kyennyt luomaan bussin kylkeen kokonaisen savolaisen maiseman.

Toivon mukaan Savonlinjan esimerkki innostaa monia muitakin maakunnan yrityksiä tuomaan kekseliäällä – nykysuomella innovatiivisella – tavalla julki juurensa.

Toki näin on tapahtunut jo ennen Savonlinjan bussien uusmaalaustakin, yhtä lailla ovat maailmanmaineeseen nousseen Ponssen keltamustat metsäkoneet myös ulkoiselta hahmoltaan niin silmiä hivelevän sulavalinjaisia, ettei niitä raskaan työn raatajiksi uskoisi.

Värillä on siis väliä kuten myös muodolla ja mielikuvilla. Tämän me savolaiset olemme tunteneet perinteisesti omis-sa nahoissamme. Vaikka itse tuntisimme

olevamme Suomen ainoaa aitoa ja alkuperäistä piällysmiesainesta, niin samaan aikaan meille lyödään otsaan hauskoja haastelevan, mutta perusolemukseltaan pöljän maalaisjuntin leimaa otsaan.

Suomalaisen elokuvan vanhoista sotilasfarsseista löytyy aina joku savolainen viäpelj tai alovak naurattamaan viisaampi-aan. Ja montakohan lienee niitä menneitten vuosikymmenen kotimaisia elokuvia, joissa Tauno Palon ja Ansa Ikosen tapaisten herraskaisten hurmuriparien rinnalla etsivät savolainen piika ja renki rakkau-den onnea omalla kömpelöllä tavallaan ns. subrettiparina.

Savolaiset itsekkin ovat nauraneet eloku-via, kesäteatterinäytelmiä ja tv-sketse-jä katsoessaan muitten mukana heimoveljiensä ja -sariensa oppimattomuudelle, mutta toki on viime vuosina maakunnassa yritetty myös voimallisesti muuttaa Savon mielikuvaa Suomen peräkylynä.

Konsulttiyhtiö tai työryhmä toisensa perään on sovitellut maakunnan päälle tämän ajan tai parhaassa tapauksessa tulevaisuuden kolttua, jossa meitä ei enää tunnistettaisi enää kalakukko kainalossa kulkeviksi karvahattupäisiksi savolaisu-koiksi ja -akoiksi. Uljaita strategioita on laadittu ja mitä sykähdettävimpiä isku-lauseita on kehitelty vieraskielisiä sanoja säästelemättä, mutta mikä on lopputulos tästä ylhäältä johdetusta kasvojenpesusta?

Vaikka Savossa osattaisiin paistaa paljon maukkaampia pizzoja kuin Roomassa tai Milanossa, niin maailman silmissä pizza pysyy italialaisena – ja kalakukko savolaisena.

Maakunnallinen heimotunne, identiteetti, on nykyajassa kovilla jatkuvan muuttoliikkeen seurauksena. Itä-Suomen yliopisto menestyy ja kasvaa, mutta ulkomaalaiset opiskelijat ja tutkijat tuskin samaistuvat Kuopioon tullessaan Savoan, vaan ovat kiinni ennen muuta opiskelu- ja tutkijayhteisössään.

Maakunnalle tämä identiteetin vähittäinen mureneminen on iso haaste, johon rakenteilla oleva maakuntahallinto joutuu myös ensitöikseen ottamaan kantaa. Rakennetaanko tulevaisuuden Savoan sen kahden maakunnan kaikkien kuntien tarpeitten mukaan vaiko kahden tai kolmen keskustaupungin ehdoin?

Surkea ja varoitava esimerkki meillä on pääkaupunki Helsinki, joka pormestarin sa Jan Vapaavuoren johdolla on valmis mitätöimään kaiken, mitä maan hallitus suunnittelee koko valtakunnan elinvoi-

man ylläpitämiseksi. Tässä koetellaan jo vakavasti demokratian rajoja.

Mutta keltamusta on kaunis väriyhdistelmä sinivalkoisen rinnalla. Kalakukko on kätevä ruoka ja savon murre rikkainta suomen kieltä. Kyllä tässä pärjätään, kun emme turhaan luovu omasta kuosistamme.

Seppo Kononen

R.Pasanen johtaa Pohjois-Savon kotiseututyötä

Kotiseututyötä jatketaan Pohjois-Savossa **Raija Pasanen** johdolla. Lapinlahtelainen opettaja valittiin Pohjois-Savon liiton uudeksi puheenjohtajaksi juankoskelaisen **Marja-Sisko Pihlin** jälkeen liiton vuosikokouksessa Suonenjoel-la maaliskuussa.

Martikkalan koulun rehtorina työskentelevä Pasanen on toiminut pitkään Lapinlahti-seurassa ja ollut mukana myös maakunnallisen liiton hallituksessa.

Liiton hallituksen uusiksi jäseniksi seuraavalle kaksivuotiskaudelle valittiin erovuoroisten tilalle Helena Turunen Kiuruvedeltä, Tytti Räikkönen-Partanen Kuopiosta ja Asko Tapaninen Riistavedeltä. Edesmenneen varkautealaisen Sirpa Ollikaisen jälkeensä jättämälle paikalle nimettiin vuodeksi Jaakko Ikonen. Halli-

Raija Pasanen sai ensitöinään palkita liiton taloudenhoitajana toimineen Unto Kärkkäisen liiton kultaisella ansionerkillä.

tuksen uusiksi varajäseniksi valittiin Sirpa Niskanen Lapilahdelta, Helka Ylönen Suonenjoelta ja Seppo Kononen Kaavilta.

Maakunnalliseen liittoon kuuluu tätä nykyä 34 jäsenyhdistystä, joista Savon kielen seura on yksi. Kotiseutuyhdistysten lisäksi mukana on myös kyläyhdistyksiä. Kotiseututyön jatkuvuuden turvaamiseksi toimintaa on suunnattu viime vuosina erityisen paljon kouluihin ja nuoriin, ja näin on tarkoitus tehdä tulevaisuudessa.

Murretorilla on lupa olla hauska ja oma itsensä siihen tyliin kuin esimerkiksi lapinlahtelainen Mahottomat-yhtye tai Heinäahon näytelmäpiiri tekevät.

Murretorille taas heti heinäkuussa

Uusia Savon murremestareita etsittiin ja saatiin menneen talven aikana, ja nyt kesän tullessa heidän puhetaitojaan pääsevät ihastelemaan isolla joukolla Kuopion torilla. Savon kielen seuran kolmepäiväinen murretori on aikaistettu nyt heti heinäkuun alkuun. Liikkeelle lähdetään torstaina 5.7. ja viimeiset värssyt virittellään lauantaina 7.7. Puolitoistatuntinen murrerupeama alkaa puolilta päivin klo 12 ja kestää 13.30:een puoli kahteen.

Uusimmat murremestarit nousevat kuopiolaisen Keijo Karhusen johdolla torilavalle Kuopion kaupungintalon edustalle heti alkajaisiksi, mutta kolmen päivän aikana ehditään kyllä saada maistiaista myös aiemmilta mestareilta. Mitään rajaisia ei pidetä, vaan suunvuoro annetaan

kaikille murteenpuhujille, joilla leuat ovat löysällä ja huumori herkässä.

Eikähän murretori ole vain savolaisten yksinoikeus, vaan yhtä lailla on lystiä kuulla muittenkin Suomen murteitten taitajien antavan omia ääninäytteitään. Erityisen paljonhan Savossa elää tänään karjalan murteen taitajia viime sotien jäljiltä. Pohjois-Savossa on arvioitu, että tämän väestöstä jopa viidesosalla on juuria luovutetussa Karjalassa.

Hauskojen juttujen lomassa murretorilla kuullaan savolaista perinnumusiikkia maakunnan eri puolilta. Savon kielen seuran pöydästä löytyy myös mukavata savolaista lukemista.

Kalle Väänänen jäi opettajana oppilaittensa mieleen

Luunappi vai tukkapölly?

Ja se kaekki mikä näkyy Tuavetin takkoo, se on tämän Tuavetti Ruuskasen akkoo!

Olin **Kalle Väänäsen** oppilaana Lappeenrannan Lyseossa 1950-luvulla. Hän tuli sinne Niinisalon sisäoppilaitoksen kautta, ja olihan hänellä sitä ennen pitkä opettajan ura myös Viipurissa.

Sotien jälkeen ei päästy matkustamaan, joten minäkin nuorena luin Kallen Pöljäm pysäkiltä palamupuihen siimekseen kanteesta kanteen. Eksoottista, eli kertomus mustaen muusta! On se kirja minulla ehkä jossakin pinossa vieläkin.

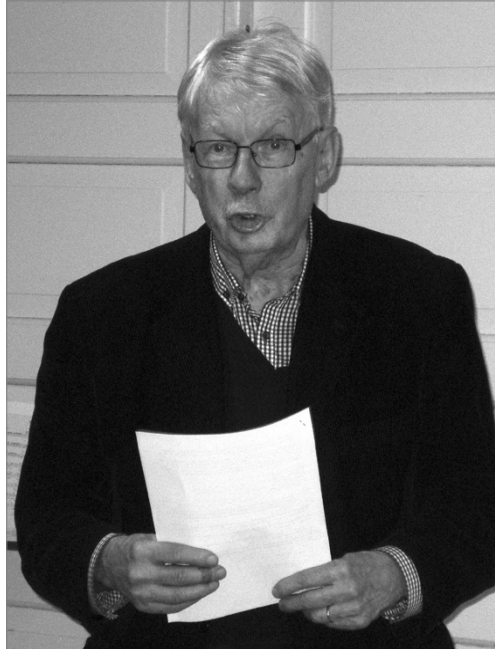
Asuntopula oli tiukka silloin, ja aluksi Kalle oli yöpynyt Lyseon yläkerran kokoluokkahuoneessa, jossa oli täytettyjä lintuja ja muita eläimiä ja jopa immeisen luuranko. Hauskaa seurata siis! Kun asia tuli julki, niin taisi Kallelle nopeasti järjestyä asunto.

Kalle opetti biologiaa ja usein tunnin alussa kysyi, puhutaanko kasveista ja eläimistä vai kerrotaanko juttuja? No, valitsimme ne jutut. Väkäparta mies!

Kurinpito oli sitä, että poika sai valita tukkapöllyn ja luunapin välillä. Tosin vain kerran saatiin luunappi luokassamme, ei kuitenkaan minulle! Lievempi rangaistus oli istunto opettajapöydän kaapissa kivi-kasan päällä.

Kuivia kasveja kerättiin koko kesä ja osin syksykin, ja syksyllä piti ne 60 arkia tuoda opettajalle oikein nimettyinä. Kävi niin, että Kalle otti kasvipinon sormiansa väliin ja tokaisi, että ”tässähän on vain 58”. Ja kun laskettiin, niin sitähan se oli.

”Ja tuokin voikukka on sinun serkkus!”. Ei kelvannut, ylivoimainen muisti oli Kal-

Professori Ossi Lindqvistillä oli omia omakohtaisia muistoja luonnontieteitä opettaneen Kalle Väänäsen persoonallisuudesta kasvatustyylistä.

lella. Ei auttanut kasvien kierrätys silloinkin.

Usein Kalle innostui puhumaan false-tissa. Oppilaat saivatkin kehotuksen muistuttaa opettajaa, jos hän puhuessaan alkaa piipittää. Hän silloin kaivoi ääniraudan taskustaan, otti siitä äänen ja jatkoi alemmaksi. ”Tästä minun pitää puhumani!” Oli hän ollut myös puheterapeutin syynissä.

Ruuskasen torpparuno käy vaikka rodunjalostusopista

Biologina Kalle oli joskus 1916 tienovilla kirjoitellut myös rodunjalostuksesta ja immeisten rotukysymyksistä – heijas-

tellen tuon ajan yleistä ns. ”tieteellistä” mielipidettä. Rikollisuus on muka periytyvää, ja muutenkin ihmissuku on rappeutumassa. Muutenhan immeisiinkin joskus pyrittiin soveltamaan vaikkapa metsänjalostuksen oppeja eli huonot puut karsitaan ja hyvät jätetään kasvamaan.

Ei Kalle enää Lappeenrannassa noista asioista mitään puhunut. Ja onhan runo *Yö Ruuskasen torpassa* hyvä esimerkki aikansa ”rodunjalostuksesta”, kun siellä torpassa Ruuskasen tusinasta nuorimmat vielä tissiä imee ja vanhimmat jo isää metsässä auttaa. Tällaisia Ruuskasiahan Suomi tarvitsisi vieläkin, kun väki alkaa meillä selvästi loppua.

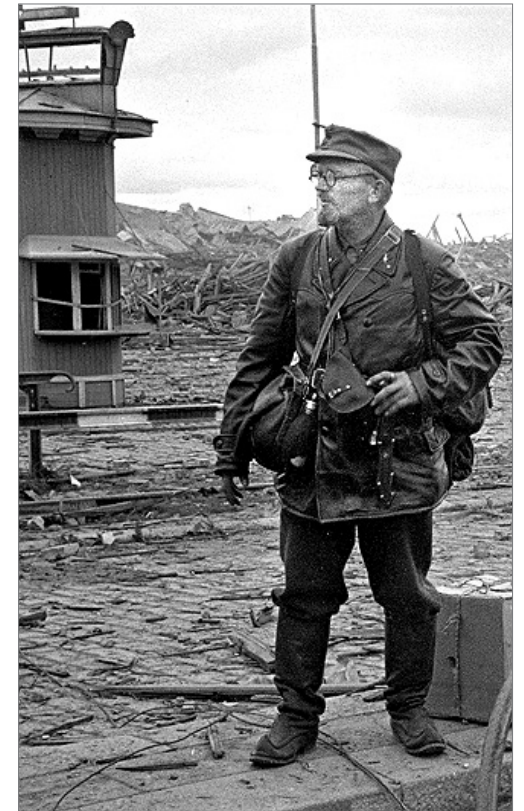
Piti Kalle aikanaan myös muutaman radiopakinan, muistelen. Jutteli oikeakielisyydestä ja vastusti erityisesti ”tiimoilta”-sanon käyttöä, joka on turha eikä tarkoita mitään. Olen ihan samaa mieltä. Toki vieläkin tuota sanaa väärinkäytetään, myös radiossa.

Liisa pien ei Kallelle riittänyt – syntyi Iso lita

Vielä sinne sota-aikaan. Kalle silloin palveli viihdytysjoukoissa eli toimi korsukolportööriksi, jakeli kirjeitä ja tupakkaa korsusta korsuun, lirutteli huuliharppuaan ja jutteli hauskoja. Kaverinaan hänellä oli joskus **Tauno Nurmela** eli tuleva ranskankielen professori ja Turun yliopiston rehtori. Kalle ja Tauno lienevät tutustuneet aikanaan jo Viipurissa.

Kalle kertoi meille erään ison viskaalin hänelle huomauttaneen, että ei ole reilua, että kaikki sotamiesten heilat on pieniä niinkuin tuo ”Liisa pien” jne. Kalle siis meni kämpille ja jo illalla oli valmiina sanat tuttuun Iso Liitaan:

*Minun armaani ei ole Orvokki,
ei Liisa eikä Tellervo.
Ei kooltansa ole kovin pikkuinen,
ei hento eikä hontelo.*

Korsukolportööri Kalle Väänänen Viipurin rautatieasemalla kesällä 1941. Palasina oli asemarakennus venäläisten jäljiltä.

*Vaan se Iso lita on, vaan se Iso lita on,
ja sen Ison litan rinnalla
elo pojan ompi huoleton.*

Tämän seuraavan tarinan kuulin sekä Kallelta itseltään että myös Tauno Nurmelta, kun olin aikanaan Turun yliopiston Savo-karjalaisen osakunnan apuisäntänä ja huolehdin niistä vanhoista herroista, jotka osakunnan juhlissa usein tuppasivat jäämään silliaamiaiselle saakka.

Juttua heilläkin riitti kuten esimerkiksi Tauno Nurmelan tuomio:

Iha väärät miehet ne sottaa syyllisiksi tuomittiin! Mie ja Väänäsen Kalle ne olis pitänyt sottaa syyllisiksi tuomita. Myöhä se kulettiin korsust korsuu ja yllytettiin ukkoja tappelemaan...!

Tauno Nurmelan kotitalo oli ollut Lap-

peella Simolan asemalla ja hän suuttui syvästi, kun venäläiset pommittivat sen hajalle. Nurmela oli myöhemmin ehdolla jopa Yleisradion pääjohtajaksi, mutta hän hävisi siinä vaalissa, ja siten saimme sen tunnetun Repo-radion.

Kohtaaminen junassa

Toki Kallella karjalaisuus ja karjalan murrekin oli vahvana luonteessa monien Viipurin vuosien jälkeen, mutta ehkä pieni ulkopuolisuuskin savolaisuuteen auttoi häntä näkemään Savon immeisten oikean luonteen.

Savon kansaan hänen otteensa olikin syvästi ymmärtävä ja sympaattinen, eikä hän osoitellut ketään sormellaan tai muutoinkaan sitä heristellyt. Oikea immeinen siis! Hänen runoissaan tärkeää on niiden luoma herkkä tunnelma.

Viimeisen kerran taisin tavata Kallen, liekö ollut syksyllä 1959 ja junassa. Olin päässyt opiskelemaan Turun yliopistoon ja olin matkalla Lappeenrannasta Turun suuntaan. Kohta matkan alussa Kalle pukinpartoineen vääntäytyy istumaan minua vastapäätä, sillä kuten muistetaan, niin tuolloin vielä junavaunuissa oli vastakain istuttavat penkit.

Kalle tutkailee minua pitkään, ja minä en sano mitään, kun olin vielä ujo ja arka (Mitä en enää ole). Vähän ennen Lahtea hän ojentaa etusormensa minua kohti ja

Kalle Väänänen kurkistaa kenties viimeisen kerran omaan Viipurin kotisau-naansa kesällä 1943. SA-Kuva

tokaisee: ”Tunneks mie siut?” Niinpä esittelin itseni Kallen entiseksi oppilaaksi, mutta silloin oltiinkin jo Lahdessa, ja Kalle jäi junasta.

Semmoinen mies kaikkiaan oli se Kalle Väänänen, suuri savolainen, suuri suomalainen, kielen taituri, monessa mukana, joka antaitsee aina korkean hatunnoston!

OSSI LINDQVIST

Emeritusprofessori Ossi Lindqvist muisteli entistä opettajaansa Kalle Väänästä tämän 130-päivän juhlassa Siilinjärven Pöljällä 23.3. 2018

Rieska-Kallea muisteltiin kotikylällä

Mitä olisi savolaisuus ilman Rieska-Kallen muhevaa murrerunoutta? Paljon on maakunnasta lähtenyt mainiota naista ja miestä, mutta nimenomaan murteen käyttäjänä on edesmennyt Kalle Väänänen ollut yliverlainen ja samalla innotava esimerkki nuoremmilleen.

Oli siis enemmän kuin paikallaan muistella Kallen vaihteita ja elämäntyötä hänen

synnyinsijoillaan Siilinjärven Pöljällä, kun hänen syntymästään oli kulunut 130 vuotta. Pöljän kyläyhdistyksen ja Savon kielen seuran yhdessä järjestämään illanistujaiseen kokoontui puolensataa jälkeenjäänyttä ystävää ja kylänmiestä.

Maaliskuun 24. päivän tilaisuudessa ”avaintodistajana” oli professori Ossi Lindqvist, joka lappeenrantalaisena kou-

lupoikana oli ollut Kallen oppilaana.

Savolaiset ovat tottuneet puhumaan Kallesta omana poikanaan, ja harvemmin on tullut puheeksi, että Savon murteen apostolin kieli kääntyi erinomaisesti myös Kannaksen karjalaiseksi.

Näin siksi, että elämäntyönsä hän teki koko itäisen Suomen henkiseksi keskukseksi kasvaneessa Viipurissa luonnon-tieteitten opettajana. Isäntien vaihtuessa Viipurissa hän jatkoi opetusta Lappeenrannassa, josta siirtyi sitten eläkeläiseksi toiseen suureen uuskarjalaiseen kaupunkiin Lahteen.

Kalle oli poliisin poika. Perheensä mukana Pöljältä Viipuriin siirtyessään Kalle Väänänen oli vain kolmevuotias. Kallen karjalaisuudesta kertoo esimerkiksi se, että suomalaisten vallattua takaisin Kannaksen jatkosodassa, Kallekin pääsi taas kesämökilleen ja veti siitä ilosta salkoon Karjalan punamustan viirin. Riemun tunnoissaan hän riimitteli sotavuosien suosikki-iskelmän Eldankajärven jään sävelmään Viipurilaisen evakon ilolaulun.

Kallen leipomaa runollista savolaista sanarrieskoo viipaloivat 130-vuotispäivillä Esko Mykkänen, Aira Roivainen, Kati Ruuskanen ja Heikki Suhonen. Tämän päivän savolaista suunnakkeeta tarjoili puolestaan tuore murremestari Keijo Karhunen. Kallen lauluihin sävellettyä musiikkilista välipalaa saatiin Soitinyhtye Savonialta ja sen solistilta Kyösti Hartikaiselta.

Ja jos miehet menevät, niin kirjat jäävät. Pöljän talolle oli kyläyhdistys koonnut näyttelyn myös Väänäsen kymmenistä teoksista. Murrerunojen ohessa Kalle on

Kalevi Tikkala hanurillaan, Risto Hartikainen kitarallaan ja Kyösti Hartikainen lauhullaan toivat esille Rieska-Kallen lahjakkuutta musiikkimiehenä ja laulukirjailijana.

Pöljällä Kalle Väänäsen muisto elää vahvana ja tekstit elävinä. Kati Ruuskanen oli yksi 130-vuotispäivien muistelijoina.

jäänyt elämään värikkäänä matkakirjailijana.

Teksti: Seppo Kononen
Kuvat: Teuvo Laakkonen ja SA-kuvat

Tiukka kisa murremestaruudesta

Vuoden 2018 murremestaruudesta kamppailtiin hyvässä hengessä, mutta tiukassa kisassa 17. maaliskuuta Kuopion kaupunginkirjaston kokouksalissa. Ennen kisaa oli pidetty Savon Kielen Seuran vuosikokous ja nautittu Happonen Anna-Liisan tarjoamat kahvit. Ja kun Anna-Liisa oli asialla, ei tyhjää tarjottukaan. Tarjolla oli itse leivotut pullat ja rieskaleivät. Mahat täynnä oli mukava istua nauttimaan hersyvistä savonmurteesta.

Kilpailuun ilmoittautui mukaan seitsemän henkilöä – kolme naista ja neljä miestä. Ikähaitari oli tällä kertaa mittava – nuorin kilpailija oli 10-vuotias ja vanhimmat yli 80. Kolme kisailijoista oli ennestään tuttuja, He olivat valtakunnallistakin mainetta niittänyt **Teemu Oinonen** Iisalmesta sekä **Veikko Itkonen** Kuopiosta ja **Jouko Hiltunen** Lapinlahdelta. Ensikertalaisia olivat **Maija Heikkinen** Kuopiosta, **Elisa Siirola** Iisalmesta, **Keijo Karhunen** Kuopiosta ja sokerina pohjalla toissavuotisen murremestari **Paco Nuccin** tytär **Alma** 10 v, kuopiolaisia hankin.

Akkavalta tuomaristossa

Tuomaristossa istui kolmenaisinen raati: seuran varapuheenjohtaja **Tuula Ollila**, hallituksen jäsen ja näyttelijä **Auli Poutiainen** sekä hallitseva vuoden 2017 murremestari **Saara Koskinen**.

Sääntöjen mukaan jokainen kilpailija sai pitää ensin neljän minuutin mittaisen

Kuusikko Jouko Hiltunen (vasemmalta), Elisa Siirola, Maija Heikkinen, Keijo Karhunen, Alma Nucci, Veikko Itkonen ja Teemu Oinonen tuomaristoon kuuluneitten Auli Poutiaisen (edessä selin) ja Tuula Ollilan onniteltavina.

Maija Heikkinen oli pukeutunut murrekiisaan esityksensä hengessä.

vapaavalintaisen puheenvuoron, jonka jälkeen tuomaristolla oli tilaisuus esittää omia kysymyksiään. Vaikka monen mielestä neljä minuuttia on turhan lyhyt aika, siinä ehti kuitenkin jokaisen osalta erinomaisesti kuulla itse kunkin taidon murteenpuhujana ja esiintyjänä. Tarjolla oli parisuhdedraamaa, ajatuksenvirtaa, automaailmaa, miehen kommelluksia naisten kauneustuotehankinnassa ja runoutta.

Kaikki osanottajat olivat huolella valmistautuneet esityksiinsä, mitä osoitti myös se, että vain kolmelle ajanottajana toiminut Leo Puurunen kellotti hieman yliaikaa.

Keijo ykköseksi yksimielisesti

Vaikka kilpailun taso oli kova, tuomaristo oli kuitenkin valinnassaan selkeän yksimielinen. **Keijo Karhusen** tarina vaimon pyytämän valokynän hankinnasta nousi omalle tasolleen ja vuoden 2018 murremestaruus siirtyi Keiteleeltä Kuopioon. Kaikkien kuopiolaisien tuntema nyt jo eläköitynyt konstaapeli on kertomansa mukaan käyttänyt aina työssäänkin omaan äidinkieltään ja nyt hän käytti sitä mestaruuden arvoisesti. Vaikka muita kisailijoita ei asetettu paremmuusjärjestykseen, tuomaristo päätti kuitenkin antaa kunniaininnon kisan kuopukselle **Alma Nuccille**. Hänen itse kirjoittamansa runo valloitti niin tuomariston kuin yleisönkin. Ehkäpä vielä joskus saamme jatkoa napolilais-savolaiselle murremestaruudelle.

Voittaja vastaanotti diplomin ja kaikki kilpailijat saivat Unto Eskelisen runoantologiat. Almalle luvattiin kisoissa luovutetun karkkipussin lisäksi toimittaa jälkitoimituksena.

Keijo Karhunen on vuoden 2018 Savon murremestari ja nuori Alma Nucci kisan iloinen yllätys.

Murremestarin taitoja kuullaan takuuvarmasti ainakin tulevan kesän murretorilla. Valtakunnallinen murremestaruus ratkotaan jälleen reilun vuoden päästä, nyt ensi kertaa Helsingissä. Siihen saakka Keijolla on hyvää aikaa hioa taitojaan.

Teksti: *Tuula Ollila*
Kuvat: *Teuvo Laakkonen*

*Ahtaat asuinsijat, kapeat sängyt, olivat
hyväksi kansan sikiävyydelle, lisäkasvulle*

Pumpulitakin alla oli kaikki hyvin

Samaan aikaan, kun valtakunnan poliittiset päättäjät ovat ymmyrmäisesti huolissaan syntyvyyden romahtamisesta, kuolleisuuden kohentumisesta Suomen niemellä, niin puusepänteollisuutemme jatkaa, jopa kiihdyttää turmiollisten liian leveitten sänkyjen valmistamista - ja alennuksella markkinointia!

Sillä jos millä, niin syyttävän sormella voidaan osoittaa olosuhteita, jotka juontuvat nykyisiin aviovuoteisiin. Ne ovat kerta kaikkiaan liiaksi nukkumiseen tarkoitettuja, eivät niinkään - rakasteluun. Ja jälkimmäinen, jos mikä, on paitsi monista mukavaa, myös tärkeää - jos nimittäin ajatellaan kansan lukumääräistä, massalista kasvamista, kasuamista.

1930-luvulle saakka suomalaiset (maalaiset ainakin) viettivät raadannan jälkeiset yönsä kapeissa puusängyissä: päästä pidennettävissä, tai kupeista vedettävissä, levennettävissä. Jos avioparin leposija oli kyseessä, se oli vähän leveämpi kuin yksin

sineläjällä, ei kuitenkaan suhteessa kaksinkertainen. Yksinkertaisuus vallitsi.

Patjana oli tuoksuvilla rukiinkorsilla täytetty pulsteri(tai polsteri-)pussi. Se kapaloitiin hellästi ja peittävästi omalla piikkoisen pellavaisella lakanavaarulla, etteivät silppuuntuvat oljet pääse ennenaikaisesti pistelemään unen tarpeessa olevien ihoa. Peittona vanterta täkki, johonhan tuo oli pumpulitäyteinen?

Yhteisen takin päällyslakanaa, pussilakanaa nykymuodossa, ei juuri tunnettu, sen enempää kuin miesten uniasujakaan. Saattoivat he (miehet) kuitenkin illalla ennen sänkyyn kömpimistään avata flanellisten alkkareittensa nilkkanarut. Sallia ukkovarpaitten verivirroille vikkellämmät virtaukset, siinä samalla muullekin varpahistolle.

Naisten uniasuista en uskalla juuri tämän enempää sanoa. Mutta tuskinpa he halusivat pelkästään eevan puvussa nukkumattinsa luokse köllähtää. Yöpaidan

*Entisajan
isäntäväen
makuusija,
puusänky
kahdelle
olkipatjalla ja
täkkipeitein.*

yleisyys oli ilmeinen. Sallittaneen pieni kaskupoikanen, ei uusi, mutta käyttökelpoinen tässä yhteydessä.

Suvun jäärä täytti ensimmäisen vuosisatansa.

Ja nytkös alkoi nuoremman polven keskuudessa aivotyö, että mitä tuolle papparaiselle keksitään lahjaksi. Kun hän ei mitään tarvitse, syystä siitä, että hänellä on jo kaikkea. Ikäkin juhlintaan sopivasti.

Jo keksittiin osuva ja käyttökelpoinen lahjus. Pussilakana. Se myös asianomaiselle ojennettiin, peitto siihen illalla solutettiin

Ja ikävaari peiton alle.

Aamulla niukasti yli satavuotiaalta kysyttiin, " ...että mitenkäs se vaarin pussilakana täytti ensimmäisen työn tehtäväänsä..?"

- Kyllähän se iltasella toimi sillee, että siihen piäs sissää ihan jonnii, mutt uamussella olj aeka vaekee piästä siitä poikkee, vastaa ymmärtäväinen virkeä ikämies; kolmen sodan veteraani. Monet kovat kokenut, mutta nahkansa aina säilyttänyt.

Ajatellaanpa syntyjä syviä; kahta parhaassa lisääntymisiässä olevaa nukkuja, miestä ja naista - tai naista ja miestä... Menneen vuosisadan ensimmäisellä kvartaalilla.

Siinä he nyt lepäävät päivän työstä uupuneina, tuloksista tyytyväisinä. Kylki kyljessä. Niin lähellä toisiaan, saman takin alla, ettei lähemmäksi pääse... Ellei sitten... Kyllä!

Alkoi lapsen teko.

Aluksi yhden, mutta usein jo vajaan vuoden kuluttua seurasi toinen parkuvainen.

Sitä elämän riemua esimerkkikylässämme! Ei taloa tai torppaa joka olisi tykänään lapsettomaksi jäänyt.

Neljästä seitsemään syntymää jokaisessa ruokakunnassa. Jopa kymmenen, jos tarkkoja ollaan! Ja kun sen talouden äidil-

Herraskaisen kartanon makuusija oli tyylikkäämpi, mutta kaponen sekin. Tällainen (pari)sänky oli päästävedettävä. Mikä on yhdelle ahas on kahelle paras, sanottiin ja pärjättiin.

tä, jonka lapsiluku jäi kvartettiin, kysyttiin vähän ihmetellen syytä moiseen, niin hän vastasi reippaasti omasta ja miehensä puolesta, ettei hän tiedä!

Mutta lisäsi hauskaasti ettei "...se aikaan yrityksen puutteesta johtunut..!"

Ja kävipä niinkin seurauksellisesta, että nämä lapset lisääntyivät aikanaan myös kukin neljällä reippaalla savolaisella.

Kapeassa sängyssä toimittiin isänmaallisessa, yksilöllisesti vireässä hengessä.

Ajatellaanpa, miten meille olisi käynyt -40 -luvusta lähtien elleivät silloiset vanhempamme ja isovanhempamme olisi nähneet johdatuksellisia kehityskulkuja koko yhteiskunnasta? Niin rauhan kuin sodankin olosuhteissa. Sallittakoon, mutta minua kauhistuttavat tällaiset kehityskuviot.

Hupenevat lapsiluvut huolestuttavat nyt aiheellisesti.

Huoltosuhdetta ei korjata pelkästään sillä, että vaikka ikääntyviä ihmisiä uupuu maanpoveen lisääntyvällä vauhdilla, ja

maahanmuutto, muka, parantaa tilannetta digitaalisen verkostoitumisen (!) ohella.

Ja ansiosta, lisättäneen. Vaikka vain desimaalinen joukko tietää mitä tarkoittaa digitaalinen verkostoituminen, robotoituminen...

Maahanmuuttajiin sopinee suhtautua hiven epäluuloisesti. Kun Afrikasta, sanotaan nyt vaikkapa Etelä-Sudanista tai Gambiasta saadaan tänne kieli- ja työtai-dotonta väestöä, niin mihin logistiikkaryhmään heidät sijoitetaan?

Tulvan lailla maahan valuvien muuttajien logistinen sijoittaminen huoltavien tai huollettavien ryhmään aiheuttanee vaikeuksia; tai sitten ei... Kuopion Palloseuralla on sentään aina tilaus päällä kahdesta päiväntasaajalaisesta pallotaiturista.

Huoltavien vai huollettavien ryhmät ovat tarjolla? Sekä ammattitaidottomien ja kieltä osaamattomien. Miten sellaiset ihmiset pystyvät auttamaan kantasuomalaisia? Etteivät vain he solahda jälkimmäiseen, toimeen tuleMattomien luokkaan..? Vaikkakin samaan yhteiseen asukaslu-kuun heidätkin ynnätään...

Ja ennen kuin heistä apua saadaan elinkeinoelämällemme ehtii moni pussilakanavaari jättää ajan. Kammionsa hiljaisuudessa - tosin leveämmällä lavitsalla. Ei enää narisevalla puupolalla, eikä hytisevällä hetekalla.

HEINÄMIES

Neljäsataa ystävää

Kirjoitan runoja
minulla on neljäsataa ystävää
luen heille
kehuvat kilvan

kysyvät

joko tulee runokirja?

Päätin julkaista kokoelman
ei kelvannut kustantajalle.

Avuksi omakustanne
neljäsataa kirjaa
tarjoan myytäväksi

yksi ostaa.

Eikä ole vielä kukaan maksanut.

Ystävät ovat muuttuneet
tuttaviksi
yrittävät olla kadulla huomaa-
matta

siirtyvät
toiselle puolen.

Nykyisin minulla on
yksi ystävä

ja

kolmesataayhdeksänkymmentä-
yhdeksän kirjaa.

Kotj Kuopiossa
1.4.2018

Keijo Karhunen

Sattumia Savossa 1918 "Huruslahden arpajaiset"

Kansalliskirjailija **Juhani Aho** kertoi "Rauhan erakossa" 1918, kuinka katkeralta tuntui nähdä, miten aseet puhuivat ja ratkoivat yksityisten ihmisten kohtaloita. "Hajamietteitä kapinaviikoilta" suri sitä, kuinka sota näkyi kipeänä kansanluokkien taisteluna. Aho joutui elämään punaisessa Etelä-Suomessa. Ahon henkiinseen rikkinaisyyteen vaikutti oman perheen aatteellinen ristiveto: **Venny**-puoliso oli äänestänyt sosialisteja ja **Heikki**-pojan sympatiat olivat punaisten puolella. Tämä ristiriita riudutti 57-vuotiasta Ahoa niin, että hän kuoli kolmen vuoden kuluttua. Hänen sympatiansa olivat olleet valkoisten puolella.

Savossa sosiaaliset erot eivät olleet niin suuria kuin alueilla, joilla oli kartanoita ja teollisuuslaitoksia. Savon punaisimmat alueet olivat Kuopio ja Varkaus, joka oli Savon suurin teollisuuspaikkakunta.

Lapinlahden Horsmanmäen työväentalolla perustettiin punakaarti. Mutta kaartilaisilla ei ollut aseita. Venäjän ratsuväessä palvelnut toveri piti työväntalon sisällä harjoituksia.

Tammikuussa 1918 suojeluskuntalaiset keräsivät punakaartilaisiksi tiedettyjä ja toimittivat heidät Kuopion vankileirille. Tiedetään, että ainakin yksi kuoli Kuopiossa ja toinen palasi elävänä kotikyläänsä.

Lapinlahdella ketään ei ammuttu, sillä nimismies **Paavo Jääskeläinen** oli kerännyt kaikki aseet pois. Mutta Työväenyhdistysten jäseniä pidätettiin ja heitä varten oli vankikoppeja Pitäjätuvalla. Meijerin mylläri pidätettiin ja vietiin Kuopion vankileirille. Mutta kun jauhot loppuivat, mylläri haettiin takaisin. Hän oli kuitenkin suojeluskuntalaisten jatkuvan silmälläpi-

don alaisena, mutta yöksi hän joutui putkaan.

Myös Vesannolla tehtiin sopimus, jonka mukaan ei ketään ammuttu, vaan elettiin sovussa kuten ennenkin. Koko Suomessa noin 30 kuntaa säilyi verenvuodatukselta.

Kiuruvedeltä on kerrottu, että eräs suojeluskuntalainen ampui oven läpi tarpeiltaan istuneen punaisen.

Kuopiossa ulkonaliikkumiskielto astui voimaan 27.1.1918. Maaseudulta tuli valkoista väkeä. Kasarmit valloittaneet punaiset menivät aseisiin Savonkadulle. Kuvernööri von **Hellens** koetti neuvottelemalla estää verenvuodatuksen, mutta ei onnistunut. Valkoisia oli 400, punaisia parhaimmillaan yli tuhat.

Kuopiossa jäi vangiksi 8.2. yli 200 punakaartilaisista, joista 116 kuoli heinäkuussa suolikuumeeseen ja lavantautiin – 27 vankia teloitettiin. Valkoisten puolella kaatui 15 miestä.

Varkaudessa jäi 21.2. vangiksi 1.471 punakaartilaisista. Kosto oli hirvittävä: Kahden viikon sisällä ammuttiin 210 vankia. Tunnetuin tapahtuma Varkaudessa oli "Huruslahden arpajaiset". Siinä punavangit määrättiin riviin Huruslahden jälle ja joka kymmenes ammuttiin. Katkeruus nousee esille vieläkin.

Yhteiskuntarauhaa nakertava katkeruus suli vasta Talvisodan aikana. Yhteinen vihollinen yhdisti kansaa: Samassa juoksuhaudassa pelkäsivät rinnakkain niin entiset punaiset kuin valkoisetkin. Asevelihenki näkyy sanonnassa Veljeä ei jätetä!

Professori **Heikki Ylikangas** on tutkinut puolueettomasti vuoden 1918 tapahtumia. Mielestäni enää ei tarvita "totuuskomissiota". Avoin keskustelu puhdistaa ilmaa niin, että viimeisetkin luurangot nousevat kaapista esiin. Vaivalla aikaansaatu hyvinvointiyhteiskunta ei kannata horjuttaa.

Iso Kirja muistuttaa: Köyhät ovat aina keskuudessamme. Myös: Kuka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu! Nykyhal-

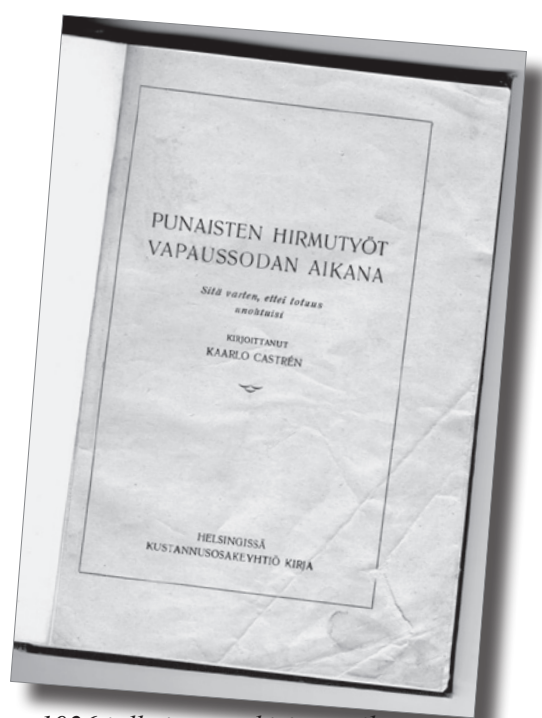

litus saisi palauttaa mieliin Santeri Alkion sanat: Ei pidä unohtaa köyhien asiaa. **Tauno Palo** lauloi punaisista ruusuista: "...vaan tunnustakaa: miekalla oikeutta ei saa."

Antiikin Kreikassa tunnettiin käsite Katharsis. Se tarkoittaa tunteen puhdistumista ja vapautumista ahdistuksesta, joka liittyy tragedian herättämiin vaikutuksiin. Antiikin roomalaiset (Seneca) puolestaan korostivat kärsimysten puhdistavaa vaikutusta: *Per aspera ad astra* ("Koleikkosen kautta tähtiin") eli Vaikeuksien kautta voittoon. Olisiko jo nyt katharsiksen aika?

Leo Puurunen

Kaivelin kirjahyllystäni Kaarlo Castrénin vuonna 1926 julkaiseman kirjan, mikä osoittaa, että eivät punaisetkaan mitään valkovillaisia lampaita olleet. Kammottavaa luettavaa. Nykysensuuri luokitteleisi vähintäänkin K-18. Jukka Nykänen

Murrepuhunnan Suomenmestaruuskilpailut

Murrepuhunnan Suomenmestaruuskilpailu järjestetään Helsingissä 3. elokuuta 2019. Kilpailu on kaikille murteenpuhujille avoin. Sen avulla ylläpidetään ja elvytetään murteella puhumisen taitoa Suomen heimojen keskuudessa. Leikkimielinen kilpailu - sanallinen ilottelu - paikallis- ja maakuntamurteiden taitajien kesken on omiaan vahvistamaan suomalaisten sanallista valmiutta ja kehittämään keskustelukulttuuria.

Ensimmäistä kertaa kilpailun historiassa "skaba" järjestetään maan pääkaupungissa Helsingissä; Stadissa kuten me sanomme. Ilmoittautumisia otetaan jo vastaan ja määräaika päättyy 1.6.2019. Ilmoittautumiset lähetetään Stadin Slangi ry:n toimistoon joko os. Stadin Slangi ry, Hämeentie 67, 00550 Helsinki. Kuoreen päälle merkintä "Murre-skaba". Tai sähköpostilla toimisto@stadinslangi.fi. Lisätietoja Marjut, puh. 045 186 7238.

Osallistumisesta kilpailuun ei peritä

maksua. Järjestäjät tarjoavat kilpailijoille lounaan ja kahvit. Majoitustarpeista pyydetään ilmoittamaan hyvissä ajoin ja sen järjestämisestä kerrotaan lisää seuraavassa viestissä. Jokainen maksaa oman majoituksensa itse.

Kun kerrankin tullaan pääkaupunkiin, esittelemme Stadia muutenkin kuin vain aseman ja kisapaikan välistä reittiä. Tulomme järjestämään opastetun kierroksen Stadissa ja huom. slangilla, pientä maksua vastaan. Samoin suunnitelmissa myös minimessut, joissa pääsisitte tutustumaan Stadin ominaispiirteisiin ja maakuntien herkkuihin.

Kilpailusarjoina ovat aiempaan tapaan yksilöt ja joukkueet. Lisäksi haemme tällä kertaa myös murteella tehtyjä kirjoituksia.

Terveisin Stadin Slangi ry:n puolesta toiminnanjohtaja Marjut Klinga, Murrepuhunnan SM-voittaja 2017 Esko Vepsä toimisto@stadinslangi.fi

Savon hienosäätöä

Muutama seikka on kauan kaihtanut mieltä tässä armaassa savon kielessä. Vaikka jo ammoin sain eräässä palautteessa tietää, että "*savvoo ei lotikoetelak kul lakija*", mieli palaa satunnaisesti yksityiskohtiin, jotka eivät oikein tunnu seuraavan sanojen sävelkulkua riitasoinnuitta. Jokin särähtää pääkopassa – usein yksittäisen sanan kohdalla – kun se alkaa riidellä murteen puhtauden kanssa.

tuata

Ihan hirvittää ottaa tämä sana esimerkiksi, koska käytän siinä murteen kunnioitettavan edustajan **Kalle Väänäsen** tekstiä. Runossaan *Poejar ruojat minkä tek* Väänänen näet tulee sanoneeksi "Ville niät om mieltä **tuata**: piijam pittää yöllä muata". Sana vivahtaa länsimurteisiin. Savoksi se on paikallaan käsitteen *taata*, *antaa takuu* murrekäännöksenä, mutta Väänänenhän tarkoittaa sillä runossaan sanaa *tuota*, *sitä*.

No, Kalle V tarvitsi sanaa saadakseen oikean loppusoinnun toisen säkeen päättäneeseen sanaan, eli kirjoitti jesuiittamaisesti tulkiten: "Tarkoitus pyhittää keinot". Itse rauhoitin kielikorvani muuttamalla esimerkin ensimmäisen säkeen muotoon "Muuta ymmärtee ei suata"... ja olen käyttänyt sitä hävyttömästi runoa esittäessäni. (Käännähtiköhän Kalle haudassaan?)

tua

Väänäsen esimerkki tulee tässäkin ensimmäiseksi mieleen. Runossa *Juakko ja*

Tilta edellinen jorahtaa lemмен tuskien riivaamalle Tiltalle "ja Juakko se sannoo vua: Kah, tuntuuhan **tua!**" - *Runoratsun* kavionkapse kuuluu taas.

-nä

Murretorilla eräs katsomon rouva kysäisi nyt jo edesmenneeltä juontaja **"Arkki"** **Hyvöseltä**, että "mitä se *sinä* on savoksi". Arkki vastasi aivan oikein, että se on sama sana kuin kirjakielellä, kuten myös *minä*. Kolmannesta persoonasta alkaenhan persoonapronominit vasta muuttuvat murteellisiksi (*hiän*, *myö* jne).

Mutta ei siinä kaikki! Kun toinen persoonapronomini liittyy kysyvään teonsanaan eli hienosto sanottun verbiin, *sinä* pudottaa kunnon savoa puhuvalta ensimmäisen tavun pois ja yhdistää loput teonsanan perään: *Ootkonä? Tuutkonä? Määtkönä? Sopisitkonä?* - Siis vokaalisointusäännön vastaisesti aina *-nä*, silloinkin kun sanan alun mukaan pitäisi olla *-na*, koska alkukäsité on *sinä* eikä *sina*.

Sama sanojen yhdisteleminen on varmaankin vielä tutumpi suomalaisille usein toistelluissa Oulun seudun sutkauksissa "*Ookkonä Oulusta? Pelekääkkönä polliisia?*"

Eiköhän tuossa jo liene pureksittavaa ja aihetta vastaväitteisiinkin, kun joku varmaankin pitää kiinni jutun alussa siteeratusta *lotikoettelemattomuuvem* periaatteesta.

Esko Nieminen
savolaisten karjalaisriese

Pohdiskelua vuodesta 1918

Naapurimaamme Viro on juhlinut itsenäisyytensä sataa vuotta nyt helmikuussa 2018. Maan kohtalo on ollut paljon karumpi kuin Suomen. Molemmat maat joutuivat isompiensa jalkoihin ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa. Molemmissa maissa riehui sisällissota. Sillä erotuksella, että kun suomalaiset tappelivat keskenään, virolaiset taistelivat yksimielisinä venäläisiä vastaan. Viro sai olla itsenäisenä 24.2.1918 vain vuorokauden, kun saksalaiset miehittivät maan. Toisen maailmansodan lopussa saksalaisten poistuttua Virosta venäläiset miehittivät maan. Tätä puoli vuosisataa kestänyttä kommunismin aikaa on kuvannut muun muassa Sofi Oksanen kirjassaan / elokuvassaan Puhdistus.

Joskus 1990-luvulla ylioppilaskirjoitusten reaalikokeessa kysyttiin vuoden 1918 sodan eri nimityksiä. ”Rakkaalla lapsella” on monta nimeä: Vuoden 1918 sota. Sisällissota. Kansalaissota. Vapaussota. Veljesota. Punakapina. Luokkasota. Vallankumousyritys. Torpparikapina. Uskonsota. Yhdentoista päivän sota (saksalaiset Suomessa 3.-14.4.1918). Ensimmäinen maailmansota Suomessa (Henrik Meinander). – Sota oli kaikkia näitä. Kumpikin osapuoli oli oikeassa: kansakunta repeytyi kahtia.

Syllisiä on etsitty. Yhden vastauksen antaa professori **Martti Turtola**. Vastuun sodan syttymisestä kantaa sosialistien ääriasi: Otto Wille Kuusinen, Edward Gylling, Kullervo Manner ja Yrjö Sirola. **Lasse Lehtisen** mukaan yksikään heistä ei kuulunut proletariaattiin. Kuusinen oli maisteri, Gylling yliopiston dosentti ja muut pappilan poikia. Sosialidemokraattien puolueen puolueuueuvoston kokouksessa jyrkkä siipi kaappasi vallan puolueessa. Se syöksi puolet kansakunnasta vastuut-

tomasti veljessotaan ja johtajat pakenivat Neuvosto-Venäjälle. ”Vallankumous syö omat lapsensa”: lukuunottamatta Kuusista kaikki menehtyivät Stalinin vainoissa. Marraskuun suurlakon 1917 aikaiset murhat Suomessa avasivat hirvittävän ”Pandoran lippaan”, jolloin väkivalta levisi molemmille puolille. Tammikuun lopulla 1918 Suomessa oli kaksi hallitusta: Kullervo Mannerin kapinahallitus ja Svinhufvudin laillinen hallitus.

Ruotsi ja Saksa halusivat varmistaa, ettei Suomi luisuisi Venäjän syliin. Venäjä oli sijoittanut sotilaat pitkin rannikkoa ottamaan vastaan mahdollista Saksan maihinnousua. Kyseessä oli maailmansodan loppunäytös. Tiedämme, että sodassa kukistui kolme keisarikuntaa: Venäjä, Saksa ja Itävalta-Unkari.

Professori **Jussi T. Lappalainen** kertoi luennossaan Väärnin pappilassa, että Suomessa vastakkain oli Teollisuus-Suomi ja Maaseutu-Suomi. Kun maassa on kaksi aseistautunutta ryhmää, yhteenotto on väistämätön – sanoi Lappalainen. Punaisilla oli hallussaan varakkain osa Suomea. Alussa tuntui selvältä, että punaiset voittavat. Mutta punaisten sodan johto oli

Mannerheim puhuu Helsingissä v. 1918.

surkeaa. Miten käy, jos vastakkain on sekalainen lauma ja Mannerheimin johtama, käskyjä totteleva armeija?

Sota olisi päättynyt valkoisten voittoon ilman saksalaisia, ruotsalaisia tai venäläisiä. Mannerheimille oli tärkeää, että suomalaiset pystyvät ratkaisemaan asian keskenään – eli Tampereen valloituksessa ei tarvittu saksalaisten apua. **Väinö Linnan** antama kuva torppareista ei ole koko totuus. Torppareita sisällissodassa oli yhtä paljon molemmilla puolin. Professori **Martti Häikiö** esitti, että Suomi itsenäistyi oikeastaan vasta 4.5.1918, jolloin Svinhufvudin hallitus oli palannut Vaasasta ja piti ensimmäisen kokouksensa Helsingissä.

Pohdiskelu jatkuu: Suomi oli yllättävän demokraattinen. On hämmästyttävää, että jo joulukuussa 1918 pystyttiin järjestämään kunnallisvaalit, jolloin entiset vihamiehet otettiin mukaan päätöksentekoon. Samoin talvella 1919 pidettiin vapaat eduskuntavaalit. Presidentiksi ei valittu Mannerheimia vaan professori K. J. Ståhlberg, joka sai aikaan armahduslait.

Ulkomaalaiset historioitsijat ovat keroneet, että sittenkin Suomi selviytyi sisällissodastaan vähällä verrattuna moneen muuhun maahan: 36.000 surmansa saanutta = 1 % väestöstä. Kun jälkiviisaus on viisauden imelin laji (Havukka-ahon ajattelij), niin pahin ”virhe” tehtiin vankileirien kohdalla. Valtiorikosoikeudenkäynneissä oli poliittisen puhdistuksen luonne. Suurin osa punaisia olisi pitänyt päästää heti sodan jälkeen kotiinsa. Siten tuhannet olisivat pysyneet hengissä. Sisällissotien verisyydestä hyvä esimerkki on nykyinen Syyrian kriisi.

Nykyään haemme ymmärtämystä ja anteeksiantoa. ”On vahvan kansakunnan merkki, että pystytään nousemaan trauman yli” (Matti Suosalo). Sisällissotaa on aika lähestyä selviytymistarina (Tuomas Tepora).

Leo Puurunen

KUMPPARJENGÄT

Hullun laella
tuas syvän hakkoo, kun on vaella
On heekotusta, hikkee, huumoo
ja piätä polttaa, suuta kuivoo.
Ja mies vaen makkoo, köllöttellöö.
Ee sillä mitkään paekat pelloo,
Vaek’ talossa oes ehtoo naesta,
se muata tuhnottaa.

Toesten akkoen kanssa vehtoo
mutta kotona ee mittää kehtoo.
Tulis jo vanahuus,
jäes poikkeen joutavuus
ja ruumis raahottuis.

Haaska naenen iliman miestä.
Siinä sitä onnii iestä.
Jostakii sen varmaan saesj,
kun nuaman pakkeloesj
ja ulos uskaltaesj.

Vuan minne naenen tästä lennät,
kun sulla on vuan kumpparjengät.
Kaeken lisäks puhki, rikki
vaekka siitä kuinka itkin.
Ee taejja aattoo mikkää muu,
kun lihan tuskat turruttoo,
ja panna suppuun kaanis suu
ja urvahtoo.

(Puhuttuna:
- Ukon viereen, iesj siihen)

Tämä argentiinalais-uruguaylaisen La Cumparsita -tangon savolaismuunnelma oli lapinlahtelaisella murremestari **Anneli Valta-Lisitsinillä** ohjelmistossaan, kun hän lauloi vuoden 2017 kesällä Ilmajoella itsensä Suomen ensimmäiseksi murrelaulun mestariksi. Savontajana oli Seppo Kononen.

Kalakukko, piimä ja muikku

Edesmenneen kansantaiteilija **Esa Pakarisen** ylistyslaulu savolaiselle kalakukkolle, kokkoelpiimälle ja muikulle on yksi niistä monista lauluista, joilla maakunnan viisunikkarit ovat edistäneet suomalaista ruokakulttuuria.

Pakarisen vuolaasta, peräti 20-värssyisestä laulusta esitetään yleensä vain ensimmäiset värssyt nimellä Savolainen kalakukko, mutta toki on paikallaan muistaa myös kokkelpiimän ja muikun merkitys maakunnan ruokataloudessa sen myötä savolaisten kansanosan hyvinvoinnissa.

Aakustiin painettavaksi tämän täyspitkän version Pakarisen rallista tarjosi siilinjärveläinen Anja Venäläinen, joka löysi sen käsinkirjoitettuna vanhasta ruutuvihkosta. Pakarinen on laatinut sanojen lisäksi myös sävelmän. Tänä päivänä laulu kuuluu esimerkiksi Nilsin pussihousukerhon ohjelmistoon.

I

*Mualimassa täällä ei makkeeta muuta,
joka ruokkis immeistä ja immeisen suuta,
Kun kalakukko piimä ja muikku ah niin,
ne voimoosa vallaa immeisiin.*

II

*Kalakukko kaunoinen sä Puijon olet malli,
kohtalo olj suopee, kun tämän herkun salli.
Et kalakukon vertaista ruokoo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

III

*Vuativalla silimällä kun kahtoo kalakukkoo,
se on virtaviivanen vuan vailla vetolukkoo.
Et kalakukon vertaista ruokoo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

IV

*Kalakukko kehvelj se ruokiin on ruokoo,
kaekki hyvät henget sitä immeisille suokoon.
Et kalakukon vertaista ruokoo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

V

*Yön jos oot valavonna ja tullunna kottiin,
kun kulumias polttaa ja omatuntos sottii.
Ota kalakukko ettees, leikkoo ja syö,
korreemmi kohta jo syvämmesj lyö.*

VI

*Rakkauven tauti jos sua reppii ja kiskoo
sekottelloo järkes ja liikkeelle viskoo
Ota kalakukko ettees, leikkoo ja syö,
korreemmi kohta jo syvämmesj lyö.*

VII

*Jos mualiman huolet sua ottaa ja painaa,
liäkkeeks tarvihe et pirtuu etkä viinoo.
Ota kalakukko ettees, leikkoo ja syö,
korreemmi kohta jo syvämmesj lyö.*

VIII

*Jos lentäissäs tunnet sä vointia pahhoo,
pilivissä keikkuissas viäntää jo mahhoo.
Ota kalakukko ettees, leikkoo ja syö,
kohta jo korreemmi syvämmesj lyö.*

IX

*Kesällä jos joskus suareen jo souvat,
eikä mukanas ou kokit eikä rouvat.
Et kalakukon vertaista ruokoo sua,
on se tok semmosta ruokoo vuan.*

X

*Jos out sinä sellainen mies taikka heppu,
jalakasin kalapit ja selässä on reppu.
Et kalakukon vertaista ruokoo sua,
on se tok semmosta ruokoo vuan.*

XI

*Jos matkalla käytät vaikka valtiorunnon,
evvääkses tarvihe et leipää etkä munnoo.
Ota kalakukko ettees, leikkoo ja syö,
kohta jo villimmin syvämmesj lyö.*

XII

*Kokkelpiimä savolaisen
kansallis on juomoo,
kaikki oikeet immeiset sen okeet
aineet huomoo.
Et kokkelpiimän vertaista juomoo sua,
on se tok semmosta juomoo vuan.*

XIII

*Piimeekin on monenlaista,
hyvvee sekä huonoo,
kokkelpiimä kuitennii on immeisen muonoo.
Et kokkoelpiimän vertaista juomoo sua,
on se tok semmosta juomoo vuan.*

XIV

*Jos jano sua vaevo, ett' huules ihan pykkii,
suupieles kuivuu ja sieltä tiältä nykkii.
Ota kokkelpiimä ettees, ryyppee ja juo
on se tok sellaista herkkua vuan.*

XV

*Ryypätessä kokkelpiimä rattosasti hyrree,
vielä sitten myöhemminkin
suolistossas myrree.
Ota kokkelpiimä ettees, ryyppee ja juo,
on tok sellaista juomoo vuan.*

Kotiliesi-lehden kalakukkoreseptuurissa on kukon yhteyteen kiinteästi kuvattu myös sievä annos voita, mikä siihen kieltämättä kuuluukin.

XVI

*Muikku on savolaisen aateliskalloo,
iliman silakkamuikkua ei
liene monta talloo.
Kas muikun et vertaista kalloo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

XVII

*Muikkuja pannaan myös kalakukon mahhaan,
ja pannaan niitä keittoon tai
ihan mihin tahhaan.
Kas muikun et vertaista kalloo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

XIII

*Erehtynnä ottamaan jos
lienet liika tuikin,
ootko perrään nielassunna
heti suolamuikun.
Kas muikun et vertaista kalloo sua,
on se tok semmosta herkkua vuan.*

XIX

*Reissuun jos joutut ja matka on pitkä,
muistatko varusteista tärkeimmät mitkä?
On kalakukko piimä ja muikku ah niin,
ne voimoosa vallaa immeisiin.*

XX

*Vielä tahon viimesimäks viisauven sannoo;
immeinen kärsi ei näläkee eikä jannoo,
kun kalakukko, piimä ja muikku ah niin,
voimoosa vallaa immeisiin.*

Ryppyjen syvyys

Vellinkeittäjän kanssa ryystetään uamukahvia ja luetaan päivän avviisia. Ylleensä en suuremmin kuuntele mittee se sanoo, kun luen urheilua. Mikä lie minut suanna terästämmään kuuloo, kun se sanoo, että pääsispä jo sinne kaihileikkaakseen. Sitten se pittää esitelmässään taaon ja puhuu jottain valokynästä. En kuitenkaan sano mittään.

Päivällä lähen kaapunnille, jalakasin. Pitäs käävä Uulsonilla kahtomassa porakonneita, semmosia vähän etevämpiä vehkeitä jossa on valot ja pelit. Aatolla kaapunnille ei passoo lähtee iliman korkeekoulututkintoo ja lihavoo pussia pers-taskussa. Se kun aaton pilttuussa pitäminen maksaa ihan mahottomia.

Piässä pyörii eukon puhheet näköelimestään. Ei kai se valokynä mahottomia maksa, uattelen. Kirjottaminen suattas sujua luimakammin jos kynään on värkätty valo!

Kirjakaapassa nuoren puoleinen nainen kyssyy:

– Mittee suap olla?

– Vaimolle valokynnee oon uatellu. Myyjä piättellöö naaruuan ja käsköö minut Sokokselle. Sitten se poistuu suiteraan jonnekkii sisätilloihin. Sieltä päin alakaa kuulua naarun remakkoo.

Sokoksen kätöistä löytyy kirjakaapan tapanen. Vanahemman puoleinen naisimmeinen järjestellöö kynähyllä. Se kahtoo luimaattaa minun suuntaan, kun kysyn valokynnee.

– Mää hyvä mies kemikaaliosastolle, se suap yskänpuuskan keskeltä sanottua.

Minä alan olla jo aikalailla piästä sekasin, kun etin kilikaliosastoo. Kaaneesmyyjät ne oovat korreen näkösiä ja hyvänhajuja. Alakaavat olla meikäläisen mielestä melekeen vaikeesti katottavia. Yks tämän tullen kysymään voipko aattoo mi-

Keijo Karhunen kaipaili valokynää kotiinviemisiksi.

tenkään. Minä selitän asian ja se melekein ottaa käspuolesta kiinni ja ohjoo minut hyllyjen välliin. Sieltä se ehtii tussikynän näkösiä jostain kätöistä:

– Mitteehän vahvuutta se pittää olla?

– Oiskoo niitä kuuven vatin tai jottain sinnepäin, vastoon. Missee tässä on katkasia josta suap valot piälle, kysyn ja myyjä männöö sanattomaks.

Sitten tämä naisimmeinen hymähtää, kun huomoo minun olevan aikalailla ulalla ja alkaa selittöö:

– Valokynä on näitä naisten kaaneuven vehkeitä. Sillä laitetaan rypyt piiloon.

– No anna sitten pienille rypyille kääpä! Mikä siintä tulloo jos vien kottiin semmosen vehkeen jolla täätetään isompia koloja nuamasta.

– Kiitos. Kuusikymmentäkaksi euroo ja kolemekymmentä senttiä, ole hyvä, sanoo naenen ja hymmyilöö jotenii osoottavasti.

Vein sen vehkeen vaimolle. Ei se oo sitä suuremmin käättännä. Sillä kun on niin sillee nuamanahka ettei sitä tunnu tarvii van.

Keijo Karhunen

Hyvä kirjavuosi luvassa

Vuoden säät, kesän marjasato tai syksyn puintien onnistuminen ovat herrassaan, eikä niistä sen vuoksi kannata paljon veikkailla mitään etukäteen. Sen sijaan savolaisesta kirjavuodesta 2018 on tulossa varsin satoisa ja korkeatasoinen. Tämän näkee eri kustantajain antamista ennakkotiedoista.

Savolaista kirjallisuutta arvioivan Savonia-raadin luettavaksi on tullut viime vuosina kuutisenkymmentä teosta, ja määrä tuskin laskee tänä vuonna. Liki kaikki Savo-taustaiset ykkösketjun kirjailijat tarjoavat uutta lukemista vuoden mittaan. Valtakunnallistakin mainetta saaneista kirjantekijöistä omansa ovat saaneet jo

painosta uusimmat teoksensa esimerkiksi kuopiolainen **Marko Kilpi**, mikkeliäislähtöinen **Markku Pääskynen** tai oulu-laistunut **Antti Leikas**.

Loppukesällä ja alkusyksystä on luvassa uutuudet niin Pirjo Hassiselta, Antti Heikkiseltä kuin Leena Lehtolaiseltakin.

Kaikki savolaistaustaiset kirjailijat eivät tyydy vain yhteen teokseen vuodessa, vaan esimerkiksi Eppu Nuotiolta ja Ville Hytöseltä ilmestyy vuoden aikana ilmeisestikin kolme teosta. Kahdella teoksella on mukana myös ”tolokun ihmisen” käsitteen suomen kieleen palauttanut Jyri Paetskoi.

Kaikkien aikojen nuorin Savonia-palkittu Inka Nousiainen on pitänyt välillä pitkiä taukoja, mutta on taas mukana kirjavuodessa uudella teoksella. Esikoiskirjailijoista on nimekkäimpiä politiikassakin ansioitunut Päivi Lipponen.

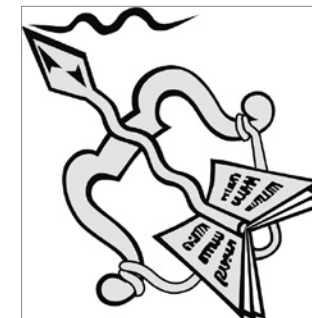
Syksyn savolainen kirkkopyhä Suonenjoella

Savossa eivät papitkaan ole kaihtaneet Spaimentaa laumaansa savoksi eikä kuulijakunnallakaan ole ollut mitään sitä vastaan. Viime syksynä Iisalmessa järjestetty ensimmäinen savolainen iltakirkko toi historialliseen Kustaa Aadolfin kirkkoon reilut pari sataa kuulijaa.

Tänä vuonna kokoonnutaan savolaisen sanan ääreen Suonenjoella ja nyt aivan normaalissa sunnuntaimesussa syyskuun 23. päivänä. Klo 10 alkavassa jumalanpalveluksessa saarnaa Suonenjoen varsin tuore kirkkoherra **Petteri Hämäläinen**, ja päivän evankeliumitekstit lukee Savon kielen seuran hallituksen suonenjokelainen jäsen **Helga Ylönen**. Savoksi päästään myös veisaamaan, kun virsien joukkoon otetaan muutamia kuopiolaisen

murremestari Irja Turusen sanoituksia.

Jumalanpalveluksen jälkeen käydään Suonenjoen hautausmaalla, jossa Helka Ylönen kertoo erityisesti lapinlahtelaislähtöisen Antti Halosen taiteilijantaipaleesta. Yhdessäoloa jatketaan vielä kirkkokahveilla.

Savon kielen seura on tässäkin tapahtumassa mukana.

Saksittuja

Kokosi:
Marja-Riitta Saastamoinen

Sunnuntaina **Harkimo** kertoi *Savon Sanomien* blogissa, miksi kansanliike aloitti juuri Kuopiossa. Ja kun Harkimosta on kyse, tässä kohtaa vastuu siirtyy kuulijalle: tekstissä mainitaan hiihtolomat Sorsakoskella, Puijon torni, Tahkovuoren mökki, Leppävirran hyppymäki, Juhani Aho, Saana-projekti jne.

”Koska Kuopio on minulle rakas, on luonnollista, että ensimmäinen Liike Nyt –tapahtuma järjestettiin Kuopion torilla”, Harkimo kirjoitti. Siinähan tuli Savo kattavasti käsiteltyä.

(Kari Räisänen, HS 30.4.2018)

Mikä on savoksi viidakonkuningas Tarzan?

–Pöhheikön piällysmies.

(KANE, AL MORO 12.4.2018)

Kirjassa **Ritva Lehtonen** kertoo ensimmäistä kertaa traagisesta Sonkajärven keikasta elokuussa 1985.

Raulin piti esiintyä sorakuoppaan rakennetussa amfiteatterissa. Konsertti liittyi *Miina Äkkijyrkän* 20 ihmisen voimin valmistettuun *Ylistyslaulu maansiirrolle* –maataideprojektiin.

Esityskammospotenut Badding oli paennut Rivan kanssa Somerolle. Ei muuta kuin hakemaan miestä Varsinais-Suomesta Pohjois-Savoon.

Perilläkin kaikki meni pieleen. Joku mies tarjosi Raulille raakaa viinaa tuon ikkunasta. Vahtiin päästyään Rauli lauloi ihan hyvin, kertoo Ritva Lehtonen.

Jukka Rajala: Kaita polku, Rauli Badding Somerjoen tarina

(AL 7.4.2018)

Kari Häkämies on historian nopein

kaupunginjohtaja. Hän oli Kuopiossa vain sen verran, että hänestä ehdittiin maalata muotokuva.

(Matti Pitko, AL 7.4.2018)

Juoksijalupaus Savon Sydäimestä

Savon sydämessä Kiuruvedellä on kasvamassa todellinen huippulahjakkuus suomalaisen pikajuoksuun.

Sara Francis on toisen polven urheilija, jolla on ainakin geeninsä puolesta hyvät edellytykset nousta huipulle. Hänen isänsä muutti Englannista 1987 Ylä-Savoon ja pelasi jalkapalloa neljässä joukkueessa.

(HS 31.3.2018)

Savolaisia puheita päivähoidosta

Sanotaan että kun savolainen avaa suunsa, vastuu siirtyy kuuliijoille. Päätäjien ja pukumiesten päiväkotipuheissa kai kuu vahvia savolainen sointi.

Opetusministeri **Sanni Grahn-Laasonen** (kok) on liputtanut jo pitkään laajan varhaiskasvatuksen puolesta. Selitys kuuluu: se estää lasten syrjäytymisen. Enää pitäisi keksiä mihin väite perustuu.

(Jukka Ruukki, HS 29.3.2018)

Suomalaiset kehittivät mittautavan ”ketutukselle”

Suomen johtavassa lääketieteellisessä julkaisussa *Duodecimissä* ruma sana sanotaan niin kuin se on.

Lääkäri **Pekka Mustonen** ja psykoterapiakouluttaja **Antti S. Mattila** ovat tutkineet ihmisten harmistumista ja luoneet indeksin, jota he kutsuvat artikkelissaan ”vitutusindeksiksi” eli V-indeksiksi. Tutkimus julkaistiin joulukuussa *Duodecim*-lehdessä. Selvisi että niillä, joita harmitti eniten (eli joiden V-indeksi oli korkein) oli myös lyhyin elinajan odote.

(HS 8.3.2018)

Tunnetko sinä nämä uudet sanat?

Kielitoimiston tarkoitus julkaista kesällä sanakirjan päivitetty versio, johon lisä-

tään yli 600 uutta hakusanaa. Osa lisättävistä sanoista on aika selviä. Päivitettyyn versioon lisätään mm. energiatodistus, kaupunkipyörä, ripsienpidennys, G-piste, drone tai drooni, konfiguroida ja bitcoin.

(IL 7.3.2018)

Paras Tampereen murteen osaaja on Juupajoelta, tosin **Jarmo Salmi** asui sitä ennen Tampereella vuodet 1946-2013.

(AL MORO 22.3.2018)

Nenä sijoilleen

Italian Alpeilla sijaitsevan Aostan kaupunginsairaalan lääkärit ovat ommelleet paikoilleen 23-vuotiaan autoilijan nenän. Nenä puraistiin irti tappelussa erään toisen autoilijan kanssa.

(HS 13.3.2018)

Romaani ei saa painaa yli puolta kiloa

Kustantajien tulisi punnita romaaneiksi tituleeratut kirjatulokkaansa eikä lähettää Finlandia-kilpailuun yli puolta kiloa painavampia romaaneja. Näin kannattaa menetellä, jos halutaan, että kirjoja lukisivat muutkin kuin painonnostajat.

(Ritva Sorvali, Kouvola, HS 24.3.2018)

Neitsyikäinen

Ortodoksipappi **Mitro Revon** irtisanomista käsittelevä oikeudenkäynti alkoi kuluneella viikolla. Mitro Repo on puhutellut hautajaisissa nuoria tyttöjä neitsyikäisiksi. Karjalan kielessä neitsyikkäine-sanaa on käytetty nuoresta työstä, nuoresta naimattomasta naisesta, merkityksessä ’neiton, tyttönen’. Murretietoja sanasta on vähän.

(AL 10.3.2018)

Myös suomi hallussa

Saksaa, totta kai. Englantia, ranskaa, italiaa, espanjaa ja portugalia. Saksalainen, vuosina 1831-1904 elänyt kielinero **Georg Julius Justus Sauerwein** puhui, kirjoitti ja luki tiettävästi noin 75 kieltä.

Niiden joukossa olivat myös muun muassa suomi ja ruotsi, viro, liettua, kreikka, tamilia, arabia, hollanti, puola, norja, islanti, turkki, farsi, kiina, sanskrit, unkari, serbia, venäjä, syyria, armenia, latina, kymri ja malagassi.

(Teema & Fem, IL 23.2.2018)

Mennyt Suomen satavuotisjuhla kohensi ruotsalaisten mielikuvia Suomesta. Ruotsalaisten kuvaa Suomesta hallitsevat edelleen sauna, sisu, järvet ja jääkiekko.

(AL 10.3.2018)

Lauantain jälkeen immokuutsat sun muut vanhan koulun hiihtoniilot yhtyivät hymniin: **Iivo** teki kertalaakista Suomesta yhtä holmenkollenia, jossa perheet kuopuksesta mummoon lykkivät tasatyöntöä harmonisissa jonoissa.

(Juhani Karila, HS 27.2.2018)

Ilmeni että **Ingrid Bergmanin** aviomies, maailmankuulu teatteriohjaaja **Lars Schmidt**, oli suomalaisia Schmidtejä.

Hänen äidillään oli tallessa kirjeitä heidän Suomen sukulaisiltaan. Ne olivat tulleet Maaningalta Pohjois-Savosta Halolan tilalta.

(Paavo Turtiainen,

HS kuukausiliite helmik. 2018)

Kotus poimi vuoden uudissanat

Kotimaisten kielten keskus (Kotus) poimii sanatietokantaansa vuosittain uusia ja ajankohtaisia sanoja.

Vuonna 2017 Kotuksen poimintoihin kuuluivat:

Doodlailu, jolla tarkoitetaan ajatuksiensa piirtämistä.

Kaiketon, joka tarkoittaa esimerkiksi ruokaa, joka on gluteeniton, maidoton ja munaton.

Kottipyörä tarkoittaa polkupyörä, jossa on laatikko lasten- tai tavarankuljetusta varten.

Pandala tarkoittaa pandoille tarkoitettua

rakennusta ja ulkoilualuetta.

Pesuseniteknikka on kaupunkien kuumuutta helpottamaan kehitetty tekniikka.

Vebab on kebabin kaltainen vegaaninen ruoka.

Josse (”jos se tulee”) on länsimetrolle ennen sen käyttöön ottoa keksitty leikkisä nimitys.

(AL 26.2.2018)

Olympiakisojen seuraaminen on nousut suorastaan uudelle tasolle, kiitos ”Mustin” mielenkiintoisia detaljeja pursuavan kommentoinnin.

Ja ekstrana katsojat ovat kuulleet rai-kasta Tornionlaakson murretta. ”Nyt hiihettä!”

(TV-maailma 8/2018)

Murretta vääntävät ovat huippuselostajia

Korean olympialaisten paras selostaja on mielestäni **Sami Jauhojärvi**, joka tietää hiihdon maailmanmestarina lajista kaiken. Samin murretta on mukava kuunnella.

Hopealle sijoittaisin **Kalle Palanderin**, joka hallitsee laskettelon mutkat. Hänellä on Lapin miehen suuvärkki.

(Matti Pitko, AL 20.2.2018)

Toivottavasti seuraavissa hiihtokisoissa kommentaattori puhuu savon murretta. Ei tuota jänkhää kuuntele erkkikään.

(tp, AL 18.2.2018)

Kun **Iivo Niskanen** puhuu, vastuu on kuulijalla. Niskanen ilmoitti ensimmäisessä haastattelussaan Koreassa, että 50 kilometrin kisalatu on turhan helppo. Seuraavassa haastattelussa hän veti sanojaan takaisin ja totesi ettei se nyt niin löysä rata olekaan.

Ensimmäisen kisastarttinsa jälkeen savolainen palasi vanhaan ja sihahteli, ettei radalla pääse irti, kun on liian loivia nousuja ja turhan helppoja laskuja.

On se aika savolainen ukko.

(Santtu Silvennoinen, IL 21.2.2018)

Keskuskauppakamarin toimitusjohtajan **Juha Romakkaniemen** tyylikkäässä työhuoneessa Helsingin World Trade Centerissä istuu sukunsa ainoa savolainen, savenavalmis maailmanparantaja, joka hieman ujostelee raidallisia Happy Socksejaan mutta ei lainkaan poliittisia näkemyksiään.

(AL 18.2.2018)

Vaatesuunnittelija **Titvi Ikäheimo-Hall** (70) syntyi maaninkalaiseen maalaistaloon seitsemästä lapsesta keskimmäiseksi. Hän muistaa kulkeneensa usein lapsena pienen korin kanssa metsään keräämään rentukoitaa, haavan kaarnaa tai pikarijäkälää.

”Joskus karkasin viljapeltoon, heiluva vilja on jäänyt mieleeni ihanana elämyksenä. Ihailin jo silloin luonnon kauneuden mysteeriä, jota haen nykyään luontodokumenteista.”

(Taina Schakir, HS 15.4.2018)

Kuopiosta kajahtaa pieru terveydelle

Kuka olisi voinut kuvitella että suolistokaasulla olisi jonain päivänä ihmiskuntaa hyödyttävää jälkikäyttöä. Tiede ja tekniikka ovat tämänkin ihmeen tehneet mahdolliseksi. Oikein ohjattuna ja mitattuna päästö saattaa ehkäistä tauteja ja parantaa elämän laatua. Asialla on joukko teknologian, fysiikan ja lääketieteen sekä ravitsemusalan ja biokemian asiantuntijoita. Kansainvälinen tutkimusyhteistyö on ulottunut Cernin hiukkaskiihdyttimestä Sveitsistä aina Itä-Suomen yliopistoon ja Savonia-ammattikorkeakouluun Kuopiossa.

Tieteen läpimurto tällä alueella on jo tapahtunut. Nyt on vain ajan kysymys jatkosta, keksinnön soveltamisesta käytäntöön. Keksinnöllä on tarkoitus käydä mm. kakkostyyppin diabeteksen hoitoon.

PS. Tosiin kuin yleisesti luullaan, sana

pieru ei ole alatyylinen ilmaus. Esimerkiksi lääketieteen termejä selittävissä kirjassa sana kirjoitetaan ilman lainausmerkkejä tai anteeksipyyntöjä. Niin tässäkin kolumnissa.

(OTE, Lasse Lehtinen, IS 24.3.2018)

Kodinhoidon tuesta tapeltiin jo 1985. Pääministeri **Sorsa** laittoi asialle puoluesihteerinsä **Erkki Liikasen** (sd), ja **Paavo Värynen** **Seppo Kääriäisen** (kepu). Savolaiset menivät saunaan, ja yöllä kello 3 tuli valkoinen savu Ison Vihreän korvasta: oli syntynyt ensimmäinen laki lapsen kotioidosta.

Kääriäinen sai palkinnoksi rahaa maataloustukeen ja Liikasen ansiosta työaikaa lyhennettiin.

Tällä kertaa kukaan ei ole vielä saanut tarpeeksi, joten riitä jatkuu.

(Matti Pitko, AL 17.2.2018)

Seksuaalikasvattaja **Sari Hälinen**: Lapin murre. Kun olin nuori, oli siistiä puhua hesalaisittain. Nyt kauhistelen, kun huomaa viljeleväni mä ja sä –sanoja. On ihanaa, kun Rovaniemen murteen tunnistaa täällä etelässäkin. Se ei ole vain mietä ja sietä vaan myös kielen rytmitystä ja puheessa olevaa ilmavuutta.

(HS 15.2.2018)

Pärähtävien ärrien maa

Tampereen yliopiston saksan kielen lehtori **Dieter Hermann Schmitz** kirjoitti romaanin, jossa etsitään kaikkein suomalaisinta sanaa. Onko se rakkaus, jeesusteippi vai känkkäränpöytä?

Saksan Reininmaalla saksalaiset nuoret miehet nauroivat kippurassa suomalaisessa saunassa sanalle löyly. Se sana jäi mieleen vielä Schmitzin muutettua Suomeen. Häneltä ilmestyi viime syksynä romaani *Kun sanat eivät riitä – suomalaisinta sanaa etsimässä* (Atena).

Loppusuoralle suomalaisimman sanan kisassa pääsevät tietysti sauna ja vihta,

mutta myös esimerkiksi oho, loska, jeesusteippi, hölökynkölökyn, sohvaperuna, santsikuppi, sikaheijä, hali, puheripuli, mäntysuopaliuos, kossukrapula, kissanpäivät, susiraja, akkavalta, tuulipukukansa ja nirskujuusto. Sekä känkkäränpöytä, joka kirjan mukaan on erittäin kuvaava ja mitä suomalaisin sana.

Kaikista suomalaista sanoista Schmitz ei innostu. ”Jos jostain en pidä, niin sanasta isä. Minun korvissani isä kuulustaa huonekaluliikkeeltä.”

(HS 10.2.2018)

Slööpi ja snörppi – ota haltuun veneslangi

Kokosimme pienen sanaston muutamista keskeisistä ja hauskoista purjehdustermeistä:

skiglata=purjehtia
gasti=miehistä jäsen
venda=vastakäännös
jiippi=myötäkäännös
slööri=sivumyötäinen tuuli
kryssiä, luovia=purjehtia vastatuuleen
kollata=vyyhdetä köysi
dirkki=isopurjeen puomin kannatin-köysi
kiki=puomin alasvedin
liikki=purheen reuna
snörppinaru=purjeen takaliikin
kiristysnaru

(AL 11.2.2018)

Tahdotko ottaa tämän **Päivin** vaimoksesi, kysy kirkkoherra **Paavo Lipposelta**.

Paavo katsoo tuimasti pappia ja vastaa: Minkä muun takia luulette minun tulleen tänne.

(Matti Pitko, AL 6.1.2018)

Laihialaispari voitti lotossa miljoonan. Viikkojen päästä vaimo tuli kirjenipun kanssa ja kysyi: ”Mitä me näille kaikille kerjuukirjeille tehdään?” ”Jatka vaan niiden lähettämistä”, murahti mies.

(AL 22.10.2017)

Sata vuotta Laurien Leskisen ja Kokkosen syntymästä

Itsenäisen Suomen ikätovereita

Normaalin elokuun 10. päivän ohessa ainakin savolaisilla kirjallisuuden lukijoilla ja vaalijoilla on aihetta kahteen ylimääräiseen Laurin-päivään, kun sekä Lauri Leskisen että Lauri Kokkosen syntymästä on nyt tasan sata vuotta. Leskinen tuli maailmaan heti vuoden 1918 sydäntalvella tammikuun 21. päivänä, Kokkonen taas hehkeimpään kesäaikaan elokuun 9. päivänä.

Molemmat Laurit olivat oman aikansa, erityisesti 1960- ja -70 -lukujen Suomen, näkyvimpiä ja arvostetuimpia näytelmäkirjailijoita, joita yhdistää tänään sekin, ettei heidän ylistettyjä näytelmiään näe enää juurikaan tämän päivän teatterilavoilla.

Miksei? Tämän päivän kiireisillä ihmisillä ei ole kai aikaa syventyä ”Savon Tshehoviksi” sanotun Leskisen verkkaisesti etenevät ihmissuhdetutkielmiin. Kokkosen osa on hieman parempi, hänen pelastukseks on koitunut körttihohtaja Paavo Ruotsalaisen elämästä kertova Viimeiset kiusaukset, joka serkku Joonas Kokkosen säveltämänä on kasvanut suomalaisen oopperan vahvaksi peruspilariksi.

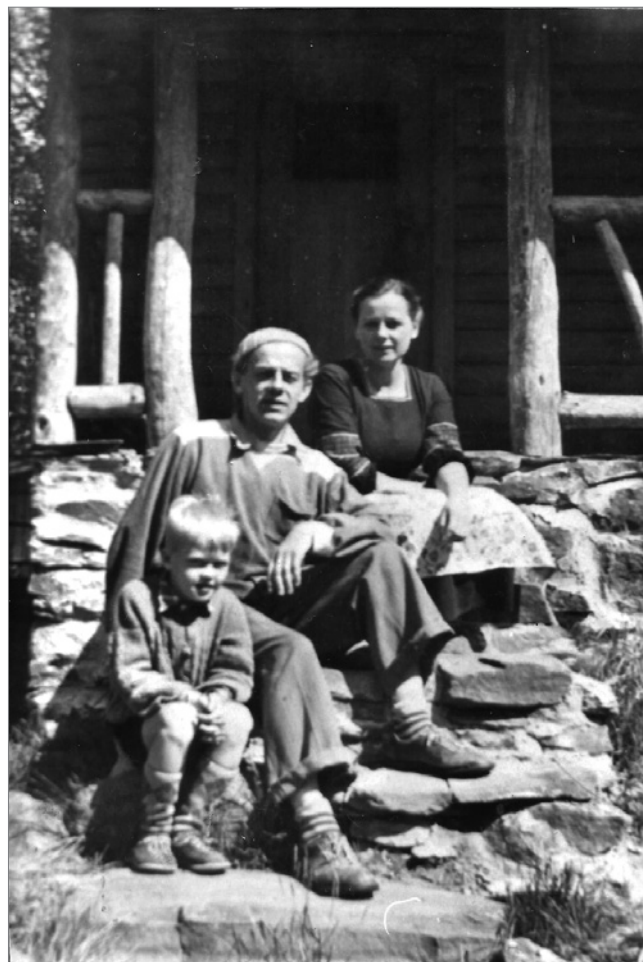
Lapinsalosta Kajaanin seminaariin

Lauri Leskinen ei olisi voinut syntyä Kiuruvedellä juuri syrjäisempään paikkaan vuoden 1918 tammikuussa, jolloin Suomi oli ollut vasta kuusi viikkoa itse-

näisenä ja jolloin tuore tasavalta oli ajautumassa veriseen sisällissotaan heti viikon kuluttua hänen syntymästään.

Lapinsalon Rajalassa kuten muissakin kylän taloissa elettiin tuohon aikaan vielä soitten keskellä rauhassa maailman melskeistä, kunnon tiekin kirkolle saatiin vasta 1930-luvulla hätäaputöinä. Ylhäisessä yksinäisyydessään mäkikylä oli kuitenkin niin henkisesti kuin hengellisestikin vireä.

Körttiusko oli vahva, mutta toisaalta nähtiin, että ihmisen on hyvä kehittää kaikkia niitä lahjoja, joita hän on syn-

Tuulentuvan mökki valmistui Luupujärven rannalle 1950-luvun alussa ja pysyi niin Lauri ja Sanni kuin poika-Ristonkin kesäpaikkana aina heidän elämänsä loppuun saakka. Kuva on 1950-luvun lopulta.

nyinlahjanaan saanut. Tältä pohjalta Lauri Leskinenkin pyrki ja pääsi opettajaoppiin Kajaanin seminaariin. Jos lapsuuden ja nuoruuden körttiläisyys näkyy selkeänä hänen ensimmäisissä, 1940- ja -50 -lukujen taitteessa julkaisemissaan romaaneissa, niin seminaarivuosiensa antia Leskinen tilitti viimeisessä teoksessaan Oskari, kutsumusopettaja, joka tuli julki vasta hänen kuolemansa jälkeen.

Juuri tällainen kutsumusopettaja halusi Lauri Leskinen itsekin olla. Jos oli saanut hyvät lähdöt elämälleen, oli oltava valmis jakamaan tätä hyvää myös kanssaihmisilleen aina ja kaikessa eikä pitänyt koskaan antaa periksi. Tämä oli Leskisen kuten monen muunkin hänen sukupolvensa kansakoulunopettajan ehdoton näkemys, jota kaikki opetettavat eivät aina ymmärtäneet. Hyvä tarkoitus kääntyi tällöin helposti sovitamattomaksi ristiriidaksi.

Sotavuodet Kalevalan laulumaille

Sotansa Leskinen kävi pääosin Uhtuan ja Porajärven erämaissa Vienan Karjalassa – samoilla paikoilla, joita Lauri Kokkonenkin muisteli myöhemmin paljon puhutussa Ruskie neitsyt -näytelmässään.

Yliluutnantiksi ylenneenä Leskinen pääsi heti sodanjälkeen opettajaksi. Närpiö ja Pyhäjärvi jäivät lyhyeksi välivaiheeksi, mutta kahdeksan vuotta Luupuvellä (1948-1955) vakiinnuttivat nuoren perheen elämän niin opettajana kuin kirjailijana.

Omia lapsia ei tullut, mutta 1950-luvun alussa Lauri ja hänen Sanninsa saivat kaipaamansa kasvattipojan Riston. Omia romaaneja syntyi sen sijaan tasaista tahtia, ja innokkaina kansanvalistajina opettajaparikunta elvytti samalla koko kylän. Luupuvuden nuorisoseura eli kulta-aikaansa. Tanhuttiin ja näyteltiin nuoruuden innolla, ja yksi kohokohta oli, kun koulun viereen saatiin oma pieni kylämuseo.

Lukuvuosi 1954-55 jäi Leskisten viimeiseksi Luupuvellä ennen muuttoa Kuopioon, jossa Lauri opetti viimeiset puolentoistakymmentä vuotta Puijon ja Haapaniemen kouluissa.

60 vuoden iässä jäi eläkkeelle siinä toivossa, että hän voisi omistautua täysipäiväisesti kirjoittamiselle. Toisin kävi: kuolema korjasi omansa pois heti syyskuussa 1979. Sanni-leski oli vielä yli kahden vuosikymmenen ajan miehensä muistoa, koti Niiralan Rajakadulla pysyi loppuun saakka sellaisena kuin oli ollut Lassin eläessä.

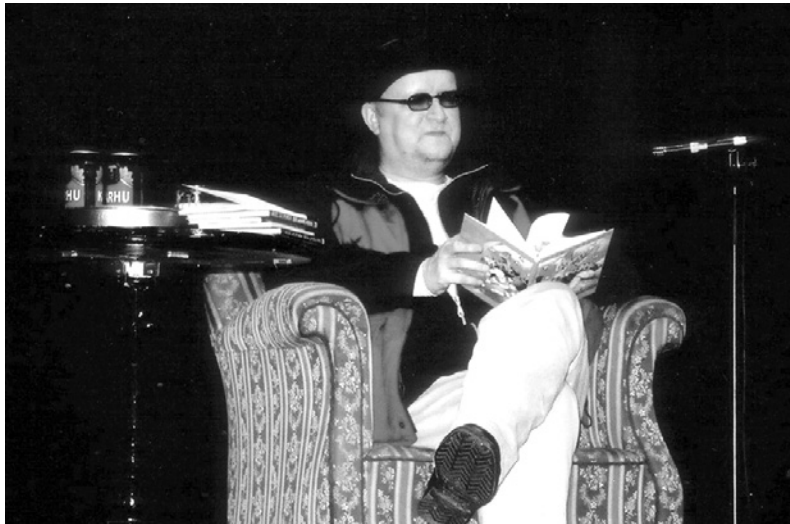
Haanpään oppipoika

Aloittelevana kirjailijana Lauri Leskinen luettiin niihin piippolalaisen Pentti Haanpään oppipoikiin. Maaseudun karua elämää kuvanneille kirjoille löytyi sodanjälkeisessä Suomessa lujasti lukijoita, ennen kuin valtakunta alkoi kaupungistua ja sen myötä syntynyt kirjallinen ”modernismi” vei markkinat korpikirjailijoilta.

Leskinenkään ei voinut olla huomauttamatta aikojen muuttumista, ja näin hän vaihtoi jo heti 1960-luvulla romaanista näytelmään. Kuopiossa siihen oli hyvät edellytykset, kun kaupungissa oli vankka ammattiteatteri ja sillä kunnianhimoisia johtajia. Erityisen hedelmällistä oli yhteistyö teatterinjohtaja Paavo Leskin kanssa. Läpikäytävän ja Kunniakujan tapaiset näytelmät siirtyivät Kuopiosta nopeasti maan muihin teattereihin ja vähitellen myös Yleisradion televisioteatteriin, jossa ne olivat kansallisia merkkitapauksia. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että vakavahenkisiä näytelmiä kirjoittanut Leskinen toimitti kaupunginteatterille myös ajankohtaisia, humoristisia iloitteluja, ”Savokabareita”.

Seppo Kononen

Kirjoitus on lyhennelmä laajemmasta muisteluksesta Kiuruvesi-lehdessä tammikuussa 2018.

Juice oli juuriltaan Juankosken Leskisiä, mutta tamperelaistui pian kouluvuosiensa jälkeen. Nyt hänen elämäntyönsä nostetaan Pohjois-Savon maakuntapäivien fokuksena elokuussa Kuopiossa.

Juice pääosassa elokuun maakuntajuhlissa

Edesmennyt lauluntekijä, runoilija ja taiteilija **Juice Leskinen** on pääosassa Pohjois-Savon tämän vuoden maakuntapäivässä. Näin siksi, että elokuun 15. päivän pääjuhlassa Kuopion kaupunginteatterissa kerrotaan, kuka nykyisistä lauluntekijöistä on rustannut parhaan muistolaulun 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten johtavasta suomalaisesta rock-artistista. Juice-lauluja on haettu talven ja kevään aikana kaikille vapaalla kilpailulla, ja mattimyöhäisetkin ehtivät vielä mukaan, kun määräaika on heinäkuun alkupäiviin saakka.

Pohjois-Savon maakuntapäivän vietossa oli vuosien katkos, kunnes Pohjois-Savon liitto elvytti päivän vuosi sitten Iisalmen Mansikkaniemellä. Savolainen musiikki oli keskeisesti esillä tuolloinkin, kun Savolaisen laulua uudistettiin tämän päivän hengessä ja englannin kielellä.

Elokuun 15. päivä on luonteva päivä maakunnan juhlinnalle, sillä 15.8. 1558 Pohjois-Savo sai alkunsa alueellisena kokonaisuutena, kun Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa mahtikäskyllään erotti Savon pohjoiset erämaat omaksi hallintopitäjäkseen ja nimesi sen keskuksesi Maaningan Tavinsalmelle rakennettavan kuninkaan kartanon.

Ensimmäinen vouti oli syntyisin Ruotsin Smoolannista, mutta juurtui hyvin uuteen maaperään ja tuli kantaisäksi kahdellekin vahvalle savolaissuvulle -tämän päivän Smolandereille ja Voutilaisille.

Erotuksena eteläisestä Suur-Savosta pohjoista osaa kutsuttiin aluksi Vähä-Savoksi. Nopeasti pohjoinen otti kuitenkin kiinni etelän etumatkan niin, että sekä asukasluvultaan että taloudelliselta pohjaltaan Pohjois-Savo on selkeästi Etelä-Savon maakuntaa suurempi.

Savolaesia sanontoja

Oonpa näetä sanontoja aejan mittaan tullut pantua talteen.

-nii läeks ku jänis huavalta,
-kintut oelj sierettynnä,
-se läeks kápälämäkkee,
-sennii pölövästi, kahtosit vähä,
-nii lyöp ku vierasta sikkoo,
-oelj vua solokkupönttö ja muurpata,
-oppia seo voeleepä koeralle,
-jos ee sika syö, kyllä oopetti syöp,
-nii on ku seenäestä repäesty piru,
-pahaks on piässy ku ee oo aekanaa hierottu,
-paa paha asialle ja mää ite perässä,
-silloen sikkoo säkkii ku se päen on,
-kolome tippoo ja lorraas piälle,
-nyt on piru merrassa,
-siinon mulla mies, ku saes heenaejaks toese,
-seon sama otti tae anto,
-no mut, annaha olla akan järvessä,
-hajallaa ku hujase evvää,
-omilla asijoella ku otramäen koera,
-kukapa se koeran hännän nostaa jos ee koera ite,

-iteppähä tiijän ruopia jos kutkuttaa,
-paremp seon sian kyntö syksyllä ku miehen kyntö kevväällä,
-kusta sukkaa, ja lyyvä vasten suuta,
-kylymästi tuuloo ku puumala haatumualla,
-väelveessä oelj verkot,
-ronkkoo ku nii pakottaa,
-satteen piesämä västi,
-paa totena mekkoes,
-pässin pökkimät,
-silimällä ku helemällä,
-ootko kuullu massin laalua,
-nii on sillee ku naesen polovi,
-äkäne ku pilliollin tamma,
-sae sillä naaroo,
-rotunaene ja liervintkka,
-roatoollleesa,
-ee se siä siärene tartu,
-ryökkynä,
-ota selevee ja tie rätinki,
-mokomata juutasta,
-sehän käev seälälle,

Yks'lyytinen

Kulttuurilehtien ostotuki:

Pudotus 200 000 eurosta nollaan

Vielä vuonna 2017 kirjastoille jaettiin 183 900 euroa kulttuurilehtien tilaamiseksi. Tuen määrä jopa kasvoi edellisestä vuodesta, koska tarkoituksena oli parantaa kulttuurilehtien alueellisesti tasavertaista saatavuutta yleisissä kirjastoissa.

“Vuonna 2018 tuki aiotaan yllättäen laskea nollaan”, sanoo Kultti ry:n puheenjohtaja Juha Säijälä. “Asiasta ei ole tiedotettu kulttuurilehtiä etukäteen. Kirjastojen ostotuen poisto heijastuu suo-

raan pienten lehtien levitettävyyteen ja näkyvyyteen. Herää kysymys, onko päätöksen takana poliittinen linjaus, jonka tarkoituksena on pienten, hallituspuoleille epämieluisuuden sanomaa levittävien lehtien toiminnan hankaloittaminen”, kommentoi Säijälä.

Ostotuki on tarkoitettu vahvistamaan kulttuurista moninaisuutta, tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta yhteiskunnassa.

Arttu raapi yhtenäen päättään. Vaimo Alisa valistaa:

- Käättäsit sitä täesamppoota.**
- Kyllä niille suap kelevata mäntysuopakii.**

L. E. H. (KUOPIO)

SUTKAUS

nurkkavitsi, on elävää savolaista sanallista perinnettä ja samalla myös värentämätön todiste kunkin ajan arvoista ja sattumuksista. Se on palsta, jota kaikki lukijat saavat olla vapaasti toimittamassa. Lähetä oma sutkaushdotuksesi osoitteella Savon Sanomat/sutkaus, PL 68, 70101 Kuopio tai sähköpostitse lukijansanomat@savonsanomat.fi

**SAVON
SANOMAT**
savonsanomat.fi